

BARBARA KAJA
Bydgoszcz

PORADNICTWO ŻYCIA W ZAKRESIE PROBLEMÓW ZWIĄZANYCH Z WYCHOWANIEM DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

1. Uwagi wstępne

W poszukiwaniu możliwości sprzyjających przyspieszaniu tempa rozwoju człowieka, jego inteligencji i uzdolnień, coraz częściej zwraca się uwagę na rezerwy tkwiące w wychowaniu przedszkolnym.

Znane są poglądy wielu psychologów i badaczy oświatowych głoszące znaczenie wczesnego dzieciństwa w rozwoju osobowości człowieka, zwracające uwagę na niezwykłą rolę pierwszych pięciu, sześciu lat życia dziecka dla jego późniejszych osiągnięć poznawczych /B.S. Bloom, Wygotski, Walczyna/. Nadzieje związane z wiekiem przedszkolnym podparte są ponadto niezaprzeczalnym zjawiskiem akceleracji. Dzięki gwałtownym przeobrażeniom otaczającego nas środowiska i napływającej w związku z tym znacznie większej i bardziej różnorodnej ilości bodźców, dzieci współczesne mają wyższy poziom rozwoju intelektualnego i fizycznego niż np. ich rówieśnicy sprzed siedemdziesięciu lat /Wilgocka - Okoń/. Stąd też podejmuje się na świecie wiele prób modyfikowania programu wychowania przedszkolnego, by dostosować go do wzrastających możliwości rozwojowych dzieci.

Wprowadzenie w Polsce do przedszkoli elementów nauki czytania i liczenia budzi sporo kontrowersji. Można bowiem spodziewać się, że dla pewnej grupy dzieci będzie to powód do przeżywania niepowodzeń jeszcze przed rozpoczęciem nauki szkolnej, a stosowane niekiedy w przedszkolach sprawdziany osiągnięć w czytaniu i liczeniu wywołują niepotrzebne i niekorzystne reakcje lękowe /L. Wołoszynowa/¹.

Zamiarem moim nie jest jednak negowanie prób zmierzających do realizacji znanego stwierdzenia: nauczanie powinno wyprzedzać

rozwój. Rzecz w tym, aby próby te rzeczywiście rozwojowi służyły /Z. Wygotki/².

Niezależnie jednak od przedstawionego tu przykładowo faktu powodującego raczej dalsze różnicowanie dzieci zamiast wyrównywania ich startu szkolnego, istnieje ponadto wiele czynników tkwiących nie tylko w pracy dydaktyczno-wychowawczej przedszkola, ale i poza nim, które powodować mogą różnego rodzaju zakłócenia procesów regulacji dziecka z otaczającym je światem. A zatem jakkolwiek staralibyśmy się podnieść na wyższy poziom opiekę wychowawczo-dydaktyczną w przedszkolach, to zawsze spotykać się będziemy z dziećmi, których funkcjonowanie społeczne, osiągnięcia rozwojowe stanowiąc będą problem dla nauczycieli i rodziców. Stąd też wydaje mi się celowe podnoszenie na wyższy poziom nie tylko pracy pedagogicznej przedszkola, ale i system oddziaływań mieszczących się w zakresie poradnictwa dla rodziców. Zdarzyć się może, że proces wychowania ulega deformacjom i tylko odpowiednie zabiegi stosowane w celu przełamania trudności dziecka, mogą po pewnym czasie doprowadzić je do możliwości uczestniczenia w normalnym, niewspomagany już dodatkowymi oddziaływaniami, procesie wychowania kreacyjnego /R. Miller/³. Wiele w tym zakresie może pomóc rodzicom właściwie zorganizowanie i oparte na naukowych podstawach poradnictwo. Sądzę, że podstawy teoretyczne tego poradnictwa można oprzeć na teorii poradnictwa życia /H. Kaja/⁴.

Celem niniejszego artykułu jest próba rozpatrzenia specyfiki poradnictwa dla rodziców dzieci przedszkolnych w aspekcie poradnictwa życia.

2. Podstawowe założenia i cele poradnictwa życia w odniesieniu do porad udzielanych rodzicom dzieci w wieku przedszkolnym

W obecnej sytuacji oświatowo-wychowawczej rodzice dzieci przedszkolnych szukający porady wychowawczej, korzystać mogą z doradzania przekazywanego poprzez środki masowego przekazu, bądź też z informacji podawanych w ramach prelekcji w przedszkolach.

Obie wyżej wymienione formy przyczyniać się mogą do podnosze-

nia kultury pedagogicznej rodziców, nie mogą jednak zastąpić kontaktu indywidualnego z doradcą, w którym rozmówca aktywnie włącza się w analizę konkretnego problemu dziecka na tle jego sytuacji życiowej.

Rzecz w tym jednak, że możliwości korzystania z porad indywidualnych są bardzo ograniczone. Korzystanie z usług w Poradni Wychowawczo-Zawodowej jest dość uciążliwe, bowiem wymaga na ogół długiego okresu wyczekiwania na wizytę i nie jest dostatecznie rozpropagowane, gdyż objęcie zasięgiem działania wszystkich przedszkoli mogłoby przekroczyć możliwość pracowników poradni. Pewnym rozwiązaniem są porady indywidualne, jakich udziela nauczyciel przedszkola. Pamiętać jednak należy, że nie jest on w tym zakresie profesjonalistą. Nie ulega wątpliwości, że optymalnym rozwiązaniem byłoby zatrudnienie w przedszkolach osoby kompetentnej w zakresie poradnictwa dla rodziców, z której usług mogliby korzystać rodzice w określonych dniach miesiąca. Próbę taką podjęłam w przedszkolu nr 38 w Bydgoszczy, gdzie od roku 1979 wprowadzono dni konsultacji z psychologiem. Znamienny wydaje się być fakt, że tylko pierwszy dyżur doradczy był zaproponowany przez dyrektora przedszkola, każdy następny organizowano na życzenie zainteresowanych rodziców.

Udzielono około 47 porad indywidualnych. Konsultacje organizowano przeciętnie raz na trzy miesiące a ich utrzymywanie się do tej pory potwierdza przypuszczenie, że istniejące zapotrzebowanie rodziców na poradnictwo ukierunkowane na wspólne /przez doradcę i rodziców/ rozwiązywanie problemów przejawiających się w procesie wychowania dziecka, jest duże.

Na podstawie doświadczeń zebranych z pracy doradcy w przedszkolu jak i wieloletniej praktyki w poradni wychowawczo-zawodowej, podjęłam próbę sprowadzenia ogólnej teorii poradnictwa życia do specjalistycznego rodzaju tego poradnictwa, w którym punktem odniesienia jest wiek przedszkolny.

W dalszej części artykułu zostanie podjęta próba odpowiedzi na następujące pytania:

1. Na czym polega specyfika poradnictwa dla rodziców w odniesieniu do poradnictwa życia?
2. Czym jest proces doradzania w przyjętym rodzaju poradnictwa?

3. Jakie etapy można wyodrębnić w procesie doradzania rodzicom?
4. Jak w konsekwencji przyjętego doradzania realizowane są cele poradnictwa życia?

Specyfika poradnictwa życia związanego z wiekiem przedszkolnym leży w dużej mierze w pośredniości tego poradnictwa. Podstawowym problemem, z którym zwracają się osoby dorosłe, są trudności ich dzieci, które to trudności stają się problemami życiowymi rodziców. Dziecko nie jest tu zaangażowane czynnie i świadomie, lecz poddane zostaje różnego rodzaju manipulowaniu sytuacjami wychowawczymi, które stwarzane są przez rodziców, w wyniku porady, w celu wydobycia dziecka z trudności. Jest oczywiste, że problem dziecka ma znaczenie wywoławcze w strukturze procesu doradzania i winien być rozpatrywany w kategoriach modelu życia rodziców.

Koncentrowanie się wyłącznie na objawach wąsko rozumianego problemu jest zjawiskiem niekorzystnym, ponieważ powoduje wyizolowanie jakiegoś aspektu funkcjonowania dziecka, bez dostrzegania związku z pozostałymi mechanizmami regulacyjnymi. Uniemożliwia to dotarcie do tzw. "defektu podstawowego", którego znalezienie jest możliwe tylko przy rozpatrywaniu całego pola problemowego /A. Klimentowski/⁵.

Zajmowanie się tylko aspektem fenomenologicznym może prowadzić do nieprawidłowych wniosków dotyczących etiologii, bowiem przyczyna wywołująca dane symptomy, okazać się może przyczyną wtórną, a nie pierwotną.

Aby zrozumieć zachowanie dziecka trzeba rozpatrywać je w konstelacji współzależnych czynników: osoby, jej otoczenia i warunków:

$$B = F / P, E /$$

gdzie: /B/ jest funkcją

/F/ osoby /P/ i jej otoczenia, warunków /E/ /K. Lewin/⁶.

Warunki życia dziecka, jego otoczenie w dużej mierze tworzy rodzina.

Stąd też konieczne jest rozpatrywanie problemu dziecka na tle modelu życia osoby dorosłej, która zwraca się po poradę. Nie jest przecież bez znaczenia ustalenie, na którym miejscu w hie-

rarchii wartości rozmówcy znajduje się dziecko, jakie są dążenia i zamierzenia wobec niego, czy i w jaki sposób dążenia te realizowano, co je utrudniało, jaki jest stosunek rozmówcy do dziecka, do innych członków rodziny itp. W przypadku omawianego rodzaju poradnictwa trzeba ponadto uwagę rozmówcy skierować na analizę osobowości dziecka i skłonić do refleksji nad tym jakie ono jest /z uwzględnieniem również pozytywnego funkcjonowania/, jakie sytuacje sprawiają mu radość, jakie wywołują uczucie przykrości, jakimi sposobami realizuje swoje dążenia itp.

Doświadczenia w zakresie poradnictwa prowadzonego w bydgoskim przedszkolu wskazują, że rodzice sami chcą rozmawiać na oba wyżej wymienione tematy: tj. "jakie jest moje dziecko?", "jakie jest moje i jego życie"? Dopiero równoległe rozpatrywanie obu tych zagadnień i wspólne poszukiwanie zależności i uwarunkowań tłumaczących zachowanie dziecka pozwoli osobie radzącej się zrozumieć istotę jego nieprawidłowości rozwojowych. Pamiętać jednak należy, że otoczenie dziecka to również przedszkole, gdzie spędza ono dużo czasu. Niejednokrotnie do pomocy w rozwiązywaniu trudności dziecka należy włączać nauczycielki przedszkola, w którym przede wszystkim są wszelkie możliwości stwarzania odpowiednich sytuacji wychowawczych mających często terapeutyczny charakter.

Proces doradzania to wspólny wysiłek doradcy i osoby zgłaszającej się po poradę, w toku którego w wyniku wymiany informacji /werbalnej i pozawerbalnej/ obie strony wybierają odpowiedni do sytuacji życiowej, sposób rozpoczęcia działań wychowawczych, zmierzających do rozwiązania konkretnego problemu dziecka.

Sformułowanie powyższe wyraźnie wskazuje, że poradnictwo życia w zastosowaniu do dziecka nie powinno być rozpatrywane wyłącznie w kategoriach: problem - rada, gdzie rodzice informują o trudnościach w wychowywaniu dziecka np. zachowaniu agresywnym, trudnościach w adaptacji itp., a doradca podaje stereotypowy przepis na pozbycie się problemu.

Podstawową sprawą jest wyzwolenie, spowodowanie twórczej podstawy wychowawczej osoby radzącej się. Ma ona świadomość,

że jej aktualne oddziaływanie na dziecko, czy jego środowisko, którego sposób wybrała w rozmowie z doradcą jest tymczasowym zabiegiem wspomagającym proces wychowania. Trwać ono winno do momentu zlikwidowania trudności dziecka, gdyż dopiero w tym momencie normalny proces wychowania stać się może wychowaniem kreacyjnym, rozbudzającym potencjalne możliwości osobowości dziecka.

Stanowisko to jest zgodne z założeniem sformułowanym w teorii poradnictwa, w którym zwraca się uwagę na rozwiązywanie problemów szczegółowych w procesie doradzania w taki sposób, by wzbudzić motywację protegującą następujące kryteria nadające życiu jakość, jak:

- twórczość
- nastawienia na realizację naczelnych wartości
- aktywności
- samoregulacji.

Uświadomienie w konsekwencji owych kryteriów życia z jakością służyć rozwiązaniu problemu szczegółowego /H. Kaja/⁷.

Idąc dalej w rozważaniach na temat zasadności teorii poradnictwa życia dla specyficznej jego formy, tj. poradnictwa dla rodziców, warto rozpatrzyć możliwość realizowania celów poradnictwa życia w procesie doradzania rodzicom.

Ogólna teoria poradnictwa życia zakłada, że podstawowe cele poradnictwa mieszczą się w czterech kategoriach:

1. Określanie dążeń osoby radzącej się na tle dążeń zrealizowanych,
2. Określanie środków realizacji tych dążeń.
3. Doprowadzenie osoby radzącej się do właściwego nastawienia wobec siebie
4. Doprowadzenie osoby radzącej się do właściwego stosunku wobec innych /H.Kaja/.

Zastanówmy się, jak może przebiegać realizacja przedstawionych celów w przypadku omawianego rodzaju poradnictwa. Zanim przejdziemy do odpowiedzi na to pytanie, proponuję rozpatrzyć, w jakich etapach może przebiegać proces doradzania przy uwzględnieniu dotychczasowych założeń teoretycznych. Wydaje się, że ko-

rzystna struktura rozmowy mogłaby być oparta na pięciu poniżej przedstawionych etapach:

1. Etap przedstawienia problemu.

Jest to przede wszystkim etap słuchania przy minimalnym, tylko w razie potrzeby ukierunkowaniu rozmowy.

2. Etap uzyskiwania uzupełniających danych na temat: "jakie jest dziecko".

Konieczne jest tu sprowadzenie do zastanowienia się na tylko nad negatywnymi ale i pozytywnymi cechami dziecka.

3. Etap określania swoich zamierzeń, dążeń wobec dziecka na tle własnej i jego sytuacji życiowej.

Uzyskujemy odpowiedź na pytanie "jakim chciałbym je widzieć" przy jednocześnie, w razie potrzeby próbie urealnianie wzoru.

4. Etap analizowania procesu dotychczasowego oddziaływania wychowawczego w powiązaniu z sytuacją życiową, w celu znalezienia przyczyn powstałych trudności dziecka, przyczyn rozbieżności między wynikami wychowania a wzorcem.

Uzyskujemy odpowiedź na pytanie:

jaki byłem dla dziecka,
jacy byli inni dla dziecka,
jaki byłem dla innych.

5. Etap ustalenia i proponowania systemu oddziaływań wychowawczych.

Wybieramy wspólnie z rozmówcą realne sposoby oddziaływania, np. zmiana nastawienia do dziecka, eliminowanie sytuacji stwarzających napięcie, program stosowania wzmocnień itp.

W świetle przedstawionych etapów procesu doradzania wydaje się, że cele ogólne poradnictwa życia, jakkolwiek są realizowane, to jednak specyfika poradnictwa pośredniego cele te zawęża. Rozmówca określa wprawdzie swoje dążenia, ale są to przede wszystkim zamierzanie wobec dziecka.

Pamiętać trzeba, że zbyt głęboka penetracja w osobowości rozmówcy, skoncentrowanie rozmowy na nim, w tym przypadku kiedy matka, czy ojciec zwracają się w sprawie dziecka, a nie własnej, może budzić sprzeciw.

Oczywiste jest, że i określenie środków realizacji tych dążeń

dotyczy także środków stosowanych wobec dziecka, co staramy się osiągnąć w drugim etapie rozmowy.

Realizowany jest także cel mówiący o doprowadzeniu osoby radzącej się do właściwego nastawienia wobec innych, z tym że głównie chodzi tu o nastawienie do dziecka, a na tym tle do innych członków rodziny.

Nie udaje się natomiast zrealizować ostatniego celu, tj. doprowadzenia osoby radzącej się do właściwego stosunku do siebie. Cel ten również musi być przeniesiony na dziecko. Osoby uzyskujące poradę powinny systemem swoich działań przyczynić się do kształtowania się u dziecka właściwego stosunku wobec siebie.

Być może, że dobrze przeprowadzony proces doradzania skłoni osobę dorosłą do refleksji nad sobą, ale nie będzie to na pewno równoznaczne z uformowaniem własnego stosunku do siebie.

Tak więc poradnictwo życia w wersji pośredniej koncentrujące się wokół porad dla rodziców może realizować zasadnicze cele i założenia swej ogólnej teorii. Zrozumiałe jest jednak, że w tym przypadku mogą one ulegać pewnym transformacjom z reguły dotyczącym zawężania lub przeniesienia celu porady na dziecko.

3. Uwagi końcowe

W artykule przedstawiono podstawowe sugestie związane z koncepcją poradnictwa dla rodziców w aspekcie teorii poradnictwa życia. Powstały one w konfrontacji z praktyką, w ramach której udzielano porad rodzicom dzieci w wieku przedszkolnym. Dotychczasowe prace nad wdrażaniem poradnictwa w przedszkolu są jeszcze zbyt skromne, by można było wyprowadzać bardziej ogólne wnioski. Zamierzeniem autorki artykułu była raczej próba wprowadzenia ogólnej teorii poradnictwa życia do praktyki i wzbudzenie dyskusji nad jej kształtem. Obecny zasięg poradnictwa dla rodziców dzieci w wieku przedszkolnym nie pozwala jeszcze na prowadzenie badań nad jego wartością. Badania takie zostaną podjęte w przyszłym roku i można przypuszczać, że przyczynią się do weryfikacji proponowanych tu założeń teoretycznych, a tym samym do wzbogacenia teorii poradnictwa życia.

PRZYPISY:

- ¹Por. L. Wołoszyn: Problemy równego startu szkolnego, Psychologia Wychowawcza 1/1977
- ²Por. L. Wygotki: Wybrane prace psychologiczne, Warszawa PWN, 1971
- ³Por. R. Miller: Wychowanie i psychoterapia, Zdrowie Psychiczne pod redakcją K. Dąbrowskiego, Warszawa PWN, 1979
- ⁴Por. H. Kaja: Wprowadzenie w problematykę poradnictwa życiowego, /W:/ Studia Psychologiczne, Zeszyt 1, WSP Bydgoszcz, 1979
- ⁵Por. A. Klimentowski: /W:/ Poradnictwo Wychowawczo-Zawodowe, cz. II, Bydgoszcz WSP, 1980
- ⁶Por. K. Lewin: Behavior and development as a function of the total situation, /W:/ Manual of Child Psychology, 1946
- ⁷Por. H. Kaja: /W:/ Poradnictwo Wychowawczo-Zawodowe cz. II, Bydgoszcz WSP, 1980

LIFE GUIDANCE IN REFERENCE TO PROBLEMS PERTAINING TO PRE-SCHOOL CHILDREN'S UPBRINGING

Summary

The author of the paper has made an attempt to apply the general life guidance theory to the specific type of counselling concerning parents of pre-school age children. She has concluded that the tasks and objectives included in the general theory will have limited implementation possibilities here. The essence of this modification lies in having to project on a child the goals referring to an adult person.

КОНСУЛЬТАЦИЯ ПО ВОПРОСАМ ЖИЗНИ В ПРЕДЕЛАХ ПРОБЛЕМ,
СВЯЗАННЫХ С ВОСПИТАНИЕМ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме

Автор статьи предпринимает попытку применить общую теорию консультации по вопросам жизни к особому типу консультации, какой является консультация для родителей дошкольников. Автор приходит к выводу, что цели и задачи общей теории могут быть реализованы в более узком объёме. Суть такого преобразования сводится к перенесению целей, касающихся взрослых, на ребёнка.